איר קאָנט קויפן סאלאדא קוואָליטעט
צו דריי קאפּס פאר א סענט

"SALADA" TEA

'פריש פון די גערטנער'

אין שטראָם פון לעבן

שפּאַנענדער ראָמאַן פון דעם אידישן לעבן אין אַמעריקע
פון דר. ל. ב—ן

(פאָרטזעצונג)

— וואָס דען, ניט קיין קענסטלערן ביזטו? ? גענוג נעלט האָט דאָס מיר גע־קאָסט, און, דאַנקען גאָט, ניט אַרויסגע־וואָרפן. דו הערסט דזשאָזעף? א שפּי־לערן איינע אין דער וועלט! פאַר עט־לאַכע וואָכן זונטאָג האָט מיין סאָסייטי וואו איך בין פּרעזידענט, געהאַט א קאָנ־צערט פאַר דעם "רעליף פאָנד", האָס־טו געדאַרפט זיין אויף יענעם קאָנצערט! מילא, מיין רעדע . . . פון דעם וויל איך ניט רעדן; איך האָב פיינט צו רעדן וועגן זיך. טאַקע אמת, ווען דו וואָלסט מיין רעדע געהערט . . . . געווען איין מאָל א רעדע! איך זאָג דיר: דו דאַרפסט זיך ניט שעמען מיט דיין אָנקל!

אסתר האָט זיך גוטמוטיק צעלאַכט:

— גוואלד דייוויד, וואָס האָט עס אָבער צוטאָן מיט ענ'ס שפּילן אויף דער פּיאַנאָ?

ענ' האָט אויף אונטערבראָכן מיט א שטיפערישן שמייכל:

— פּאַפּאַ, וואָס געפעלט דיר בעסער, מיין פּיאַנאָ שפּילן, צו דיין רעדע?

רובינטשיק האָט גוטמוטיק געענט־פערט:

— דיין פּיאַנאָ־שפּילן. — צופרידן, הא? אי, שיקסע! — האָט ער צו איר קיין וואשינגטאָן, אָנקלאַפּן אין א טיר, ווער פאָרט — א יאהודי.

ראָבינס האָט א שמייכל געטאָן:

— זייט איר שוין אמאָל געפאָרן קיין וואשינגטאָן?

— געפאָרן, און טאַקע מיט די ריכ־טיקע יאהודים; און טאַקע געקלאַפּט אין די ריכטיקע טירן; און טאַקע גע'פּועל'ט די ריכטיקע זאַך. ווען דו זאָלסט דאַרפן א פּאַס נאָך אייראָפּע, בעט מיר און דו קריגסט אים באַלד!

ראָבינס האָט זיך צעלאַכט:

— דאָס אודאי.

און ער האָט זיך א קער געטאָן צו אסתר'ן:

— טאַנטע, און איר זייט אויך א "יאהודעטע" געוואָרן?

זי האָט געענטפערט ערנסט:

—דזשאָזעף, ווי זאָגט יענער? — דער וואָס האָט גאָט אין האַרצן, האָט ער אים, סיי ער גייט אין טעמפּל און סאַי ער גייט אין אַן אַרטאַדאָקסישער שול. איך מוז אָבער זאָגן אז אין טעמפּל אין עפּעס לייטיעשער . . .

— א־א — אָט דאָס וואָס איך זאָג!

— האָט רובינטשיק אונטערגעכאַפּט.

אזוינע שולן ווי אין דער היים זיינען דאָ אין אַמעריקע סאַי־ווי־סאַי ניט — האָט אסתר גערעדט ווייטער — איך מיין די פרומקייט פון דער היים....

— אָט דאָס וואָס איך זאָג — האָט רובינטשיק אונטערגעכאַפּט — די הייליי־שע פרומקייט פעלט אין די היגע אַרטאַ־דאָקסישע שולן — מען פילט זיך דאָרט ניט ווי אין א שול. עפּעס ניט דאָס, וואָס עס באַדאַרף צו זיין. דער דאָונען איז עפּעס אָן טעם, אָן געשמאַק . . . . שבת, יום־טוב, ווייס איך, אַלצדינג עפּעס ווי א קינדער־שפּיל.

— אמת, ווי א קינדער־שפּיל — האָט שאָסקע זיך אויף אריינגעמישט — גאָט פעלט דאָרט. און אין טעמפּל, וואָס? אויף א קינדער־שפּיל!

— אין טעמפּל איז גאַנץ אַנדערש, שאָסקע — האָט אסתר זיך אָנגערופן.

— פאַרוואָס אַנדערש, אסתר? האָסט שוין אמאָל דאָרט געווען א אידישע טערע? האָסט שוין אמאָל דאָרט גע־הערט א ריכטיקן אידיש קרעכץ, ווי אין א שול אין דער היים? מען פּרעמפּלט דאָרט אונטער דער נאָז און דער ראַבי מיט א געאָלטער מאָרדע, האַלט א דרשה אויף ענגליש און יוצא . . . פע. איך גייט תמיד אַרויס פון טעמפּל מיט עפּעס א האַרץ קלעמעניש, ווי איך וואָלט לחב־ריל. געווען אין א קלויסטער און ניט אין א אידישער שול.

— דערפאַר זעט מען אָבער ניט אין טעמפּל דאָס, וואָס איך האָב געזעען אין דער פריערדיקער אַרטאַדאָקסישער שול

— האָט אסתר געזאָגט — ווי זאָגט יע־נער? אויב ניט שטאַרק פרום, לכל הפחות, אנשטענדיק. איך קאָן ניט פאַר־געסן, ווי אין יענער שול, וואוהין מיר פלעגן אמאָל גיין, אין דער חזן, אפילו צו "כל־נדרי", געשטאַנען מיט א גאַנצער א מאַך געטאָן מיט דער לעפל, און וועלכער ער האָט גאָר אינגאַנצן פאַרגעסן און זיך צעלאַכט. דאַן האָט ער צוגע־לייגט:

— דו קאָנסט, דו קאָנסט, דו שפּילסט זייער גוט. אפילו דער ראַבאַי פון אונ־זער טעמפּל, ראַבי בערנשטיין האָט דאָס געזאָגט.

דאַן האָט ראָבינס זיך מיטאמאָל אָנגע־רופן:

— אָנקל, יאָ, איך האָב דאָ שוין לאַנג ביי אייך געוואָלט פרעגן: ווי קומט עס, וואָס איר זייט אויף דער עלטער גע־וואָרן א "יאהודי", נייט אין טעמפּל. פאַר מיר איז דאָס א נייעס . . .

רובינטשיק האָט זיך צעלאַכט:

— און אפשר מיינסטו אז א יאהודי נישט קיין איד? די בעסטע אידן. איך זאָג דיר! אמאָל האָב איך אויך געמיינט אז די אמת'ע אידן זיינען די אַרטאַדאָק־סישע, און די יאהודים זיינען האַלבע גוי־אים: א ליגן! כזב ושקר! זיי זיינען די בעסטע אידן, די יאהודים! גיבן א סך געלט אויף צדקה; האַלטן אויף די אידישע אנשאַלטן; אַרבעטן מיט לייב און לעבן פאַר דעם "רעליף"; ווען ניט זיי וואָלטן אפשר אַלע אידן אין אייראָפּע איצט אויסגעשטאָרבן; און אז מען דאַרף פראַגן אויף דער בימע, האָט געזאָגט די תפלות און געטשיפּעט זיין אַרומגעשאָרן בערדל, און האָט אַרויפגעקוקט צו די וויי בער דורך זיינע גאָלדענע בריליל. גאָט האָט ער אפילו ניט אין זינען געהאַט, נאָר צו די ווייבער זיך גע'חנ'דלט, מעשה אקטיאָר. בשעת ער האָט אפילו "יעלה" געזאָגט. אין טעמפּל אָבער זעט מען דאָס ניט . . .

— א־א! מיינע ווערטער! — האָט רובינטשיק אונטערגעכאַפּט — אָט דאָס וואָס איך זאָג!

אסתר האָט א שמייכל געטאָן:

— אודאי וואָס דו זאָגסט. איך זאָג דאָך תמיד, וואָס דו זאָגסט.

רובינטשיק האָט א בורטשע געטאָן:

— ווען דו ביזט ביים שכל.

ראָבינס האָט זיך צעלאַכט הויך אויפ'ן קול.

— גערעכט, אָנקל, גערעכט! — האָט ער געלאַכט.

— זיכער, בין איך גערעכט, תמיד בין איך גערעכט. דזשאָזעף, דו מוזט זיך באַקאָנען מיט אונזער ראַבי, מיט אים קאָן מען ריידן. דו האָסט געדאַרפט הערן אמאָל זיינעם א "סוירמאָ". ער קומט אמאָל אריין צו מיר, ער וואוינט דאָ ניט ווייט. ער האָט אזא איידל הארץ און איז א גרויסער ציוניסט אויך!

— ער איז א ציוניסט?

— א פייערדיקער! ער זאָגט אזוי: מיר אידן דאַרפן זיין אַמעריקאַנער פאַר־יאָגן, אָבער דאָס לאַנד פון אונזערע דער אָנקל איז פרייער געוואָרן, נ א ר אבות מוזן מיר העלפן אויפבויען. מיר דערפאַר, ווייל דער ראַבי אָן א באַרד מוזן — זאָגט ער — האַנדלען ווי די איידישע אין אַמעריקע: טאַקע אַמעריי־קאַנער פאַטריאָטן, אָבער ראַבי אַלאַנד זאָל לעבן! איז ער ניט געדעכט, הא?

— איך ווייס? — האָט ראָבינס זיך אָנגערופן.

— אונזערע קינדער דערציט ער — האָט אסתר זיך ווידער אריינגעמישט — און דאָס איז דער עיקר. די קינדער פון יענע עלטערן, וואָס זיי גייען אין די אַרטאַדאָקסישע שולן, קאָנען גאָרניט די רבנים, ווערן זיי טאַקע ניט דערצויגן אין דעם אידישן גייסט, מיינע קינדער אָבער זיינען גענאַנגען אין "סאַנדיי סקול" און זיי ווייסן די באַדייטונג פון יענדן אידישן יום־טוב און זי' האָבן דעספּעקט פאַר דעם ראַבי און שעמען זיך ניט מיט זייער אידישקייט. און דאָס איז אַלדינג ווערט, ווייל — ווי זאָגט יענער? — אין אמע־ריקע מוז מען דערמאָנען אידישע קינ־דער, אז זיי זיינען אידן, אז ניט, וואָס־סען זיי אויס גאַנץ אָפּט מענשן, ניט אהער און ניט אהין.

ראָבינס האָט א טראַכט געטאָן:

— וואָס פאַר אַן ענדערונג, זונס איך האָב זיי פאַרלאָזן, גאָר א נייע וועלט!

און ער האָט זיך אָנגערופן:

— מערקווירדיק, אמאָל, געדיינק, האָט אָנקל זיך געקאָכט, ווייל עפּעס א רב האָט ער בערד געשאָרן, און היינט איז דער אָנקל באַייסטערט פון ראַבי אינ־גאַנצן אָן א באַרד. און ניט דערפאַר, ווייל אָבער דאָס לאַנד פון אונזערע דער אָנקל איז פרייער געוואָרן, נ א ר אבות מוזן מיר העלפן אויפבויען. מיר דערפאַר, ווייל דער ראַבי אָן א באַרד אין מער איז, און ווייל נאָר דערציט די קינדער אַלס אידן.

אסתר האָט אַמערקט:

— מיר זיינען קלינער געוואָרן. מיר האָבן אויסגעפונען, ווי זאָגט יענער? אז די אידישקייט איז ניט אין דער באָרד, נאָר אינ'ם האַרצן.

רובינטשיק האָט זיך א כאַפּ געטאָן:

— איך האָב גאָרניט קעגן א באַרד, פאַרקערט, פאַר א באַרד פון א פרומן רב האָב איך נאָך איצט אויך דרך־ארץ; אָבער זיי ניט קיין צבועים, נאָר מיר ניט אָפּ; טאָרסט ניט שערן, קיין באַרד, שער ניט! איך האָב פיינט אז מען גאָרט מיך!

—און ביי מיר, — האָט שאָסקע גע־זאָגט — איז נאָך איצט אויך א רב אָן א באַרד און מיט דרשה אין ענגליש פונקט אזוי ווי א גוי אין א טלית און תפילין . . . איך קאָן זיך צו דעם ניט צוגעוואוינען, וואָס זאָגסטו, דזשאָו? בין איך גערעכט? . . .

— אפשר.

— דזשאָזעף — האָט זיך רובינטשיק מיט אמאָל צו אים געווענדעט, — אז דו ביסט אויס סאָציאַליסט, וועסטו אפשר גיין מיט מיר געקסטן שבת אין טעמפּל.

— ניין.

— פאַרוואָס?

— פאַרוואָס? — האָט ראָבינס גע־ענטפערט מיט א שמייכל — ווייל . . . ווי זאָגט איר? איר האָט פיינט, אז מען גאָרט אויף אָפּ אין איך האָב פיינט אָפּ־צוגאַרן.

— ניין.

— אזוי? ביזטו דאָך נאָך אַלץ אין דער ערד מיט די ביינער! . . .

אסתר האָט זיך א כאַפּ געטאָן:

— דייוויד! ווי זאָגט יענער?

רובינטשיק האָט זיך צעלאַכט.

— איך האָב גאָרניט געמיינט. עס איז שוין אַלרייט, ער וועט שוין ביי מיר גיין אין טעמפּל אויך. איך האָב אים געמאַכט פאַר א מענטש מיט מיינע אמאָליקע רייד, און איך וועל אים מאַכן פאַר א אידן אויף.

ראָבינס האָט געענטפערט מיט א גוט־מוטיקן שמייכל:

— איך האָף אזוי, אָנקל.

און דערנאָך האָט ער זיך א קער גע־טאָן צו ענ'ן:

— און וואָס זאָגסטו, ענ'? דו שוויגסט גאָר!

— דער פּאַפּאַ רעדט פאַר מיר אויף

— האָט זי געענטפערט און צוגעלייגט דו דאַרפסט זיך ניט באַליידיקן פון אים. ער מיינט ניט קיין שלעכטס.

ראָבינס האָט זיך אָנגערופן:

— איך קאָן אים.

דערנאָך האָבן זיי זיך אַלע אויפגעהויב־בען פון זייערע ערטער, און שאָסקע האָט פאָרגעשלאָגן, אז ענ' מוז היינט שפּילן אויף דער פּיאַנאָ. די איבעריקע האָבן מיט איר מסכים געווען. אָבער ענ' האָט דערקלערט: "ניין, ניטאָ וואָס אז הערן" — און פאַרגעלייגט ראָבינס'ן צו גיין פאַר א שפּאַציר.

— א פריער שפּילן פּיאַנאָ, ענ'!

— ווי אַזוי? — האָט ענ' אויפגעהויבן מיט א שמייכל — ווייל . . . ווי זאָגט יענער? איר האָט פיינט, אז מען גאָרט אויף אָפּ אין איך האָב פיינט אָפּ־צוגאַרן.

— ניין.

— פאַרוואָס? — האָט ראָבינס גע־ענטפערט מיט א שמייכל — ווייל . . . ווי זאָגט איר? איר האָט פיינט, אז מען גאָרט אויף אָפּ אין איך האָב פיינט אָפּ־צוגאַרן.

— ניין.

— אזוי? ביזטו דאָך נאָך אַלץ אין דער ערד מיט די ביינער! . . .

אסתר האָט זיך א כאַפּ געטאָן:

— דייוויד! ווי זאָגט יענער?

רובינטשיק האָט זיך צעלאַכט.

— איך האָב גאָרניט געמיינט. עס איז שוין אַלרייט, ער וועט שוין ביי מיר גיין אין טעמפּל אויך. איך האָב אים געמאַכט פאַר א מענטש מיט מיינע אמאָליקע רייד, און איך וועל אים מאַכן פאַר א אידן אויף.

ראָבינס האָט געענטפערט מיט א גוט־מוטיקן שמייכל:

— איך האָף אזוי, אָנקל.

און דערנאָך האָט ער זיך א קער גע־טאָן צו ענ'ן:

— און וואָס זאָגסטו, ענ'? דו שוויגסט גאָר!

— דער פּאַפּאַ רעדט פאַר מיר אויף

— האָט זי געענטפערט און צוגעלייגט דו דאַרפסט זיך ניט באַליידיקן פון אים. ער מיינט ניט קיין שלעכטס.

ראָבינס האָט זיך אָנגערופן:

— איך קאָן אים.

דערנאָך האָבן זיי זיך אַלע אויפגעהויב־בען פון זייערע ערטער, און שאָסקע האָט פאָרגעשלאָגן, אז ענ' מוז היינט שפּילן אויף דער פּיאַנאָ. די איבעריקע האָבן מיט איר מסכים געווען. אָבער ענ' האָט דערקלערט: "ניין, ניטאָ וואָס אז הערן" — און פאַרגעלייגט ראָבינס'ן צו גיין פאַר א שפּאַציר.

— א פריער שפּילן פּיאַנאָ, ענ'!

— ווי אַזוי? — האָט ענ' אויפגעהויבן מיט א שמייכל — ווייל . . . ווי זאָגט יענער